

РОЗВИТОК АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Череватий М. Ю.

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії 3 курсу

заочної форми навчання

кафедри державно-правових дисциплін

факультету права та економіки

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Найбільш дієвим способом розв'язання спорів (конфліктів) сьогодні вважається звернення їх учасників до компетентних органів держави, передовсім суду. Однак сьогодні суди України надмірно завантажені. Так, лише до Київського районного суду м. Одеси у 2021 році надійшло 41 945 справ. Для їх розгляду за нормативами чисельності передбачено 64 судді, натомість у цьому суді чисельність суддів з повноваженнями складала лише 22 судді [4]. У таких умовах постає питання про можливі шляхи розвантаження національної судової системи в рамках судової реформи. Одним із них є запровадження так званих альтернативних способів урегулювання спорів (конфліктів), серед яких найбільш поширеними вважаються переговори, посередництво, арбітраж та медіація. Ці та інші способи доволі ефективно застосовуються в багатьох країнах світу, зокрема, в державах-членах ЄС, тому варто окреслити перспективи їх розвитку в Україні.

За визначенням О. Кармази, «під альтернативним вирішенням спорів розуміється взаємодія прийомів (технік) та методів, за допомогою яких сторони спору досягають згоди та укладають взаємовигідний для них правочин без звернення до суду» [1, с. 14]. Можливість використання таких способів впливає із конституційного положення про те, що «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» (ч. 5 ст. 55 Конституції України) [2].

Альтернативне вирішення спорів (далі – АВС), порівняно із судовим порядком, характеризується низкою відмінностей, які варто назвати їх перевагами. Передовсім це стосується можливості сторін обрати конкретний спосіб АВС за взаємною згодою та брати безпосередню активну участь у процедурі, спільно досягати компромісу. При цьому

відсутність жорсткого процедурного регламентування дає змогу сторонам провадити її на власний розсуд, що, своєю чергою, позитивно впливає на тривалість процедури та її економічність. Незаперечною перевагою є також конфіденційність процедури АВС, унаслідок чого сторони уникають розголошення інформації, що стосується самого факту спору чи є особистою або комерційною таємницею. Прийняте в результаті АВС рішення, зазвичай, має обов'язковий та остаточний характер, що не передбачає оскарження.

Варто також вказати, що за допомогою альтернативних способів можна врегулювати доволі широкий спектр конфліктів (спорів) як приватно-правового (сімейні, трудові, господарські та ін.), так і публічно-правового (адміністративні та кримінальні) характеру. Остання властивість АВС, на нашу думку, має принципове значення для розвантаження національної судової системи. На цьому наголошувалося у «Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» (2006 р.). Відповідно до Концепції, з метою розвантаження судів потрібно розвивати альтернативні (позасудові) способи врегулювання спорів, а також створювати умови для стимулювання дешевших і менш формалізованих способів їх врегулювання [3].

Розвиток АВС в Україні, як наголошують і науковці, і практики у сфері врегулювання спорів, покликаний не лише створити альтернативу судочинству як традиційному способу вирішення правових спорів [10, с. 272], а й узгодити українське законодавство з відповідними стандартами права Європейського Союзу. Зокрема, 2008 р. була прийнята Директива 2008/52/ЄС про окремі аспекти медіації в цивільних та комерційних справах, яка визначила медіацію як структурований процес, за допомогою якого дві або більше сторін спору на добровільних засадах за допомогою медіатора здійснюють спробу досягти угоди про вирішення їхнього спору. Цей процес може бути ініційований сторонами або розпочатий за пропозицією або розпорядженням суду, або за вимогою закону держави-члена. Директива поширюється на транскордонні спори, але держави-члени можуть інкорпорувати її положення в національне законодавство й застосовувати для вирішення внутрішніх спорів [11].

З метою захисту прав споживачів 2013 р. була прийнята Директива 2013/11/ЄС про альтернативне вирішення споживчих спорів. Її дією охоплюються спори (онлайн і оффлайн), що виникають з відносин продажу товарів/послуг (як в межах держави, так і транскордонних), між споживачами, з одного боку, та продавцями – з іншого [12].

Указані директиви, як інструменти непрямої дії, запроваджуються в державах-членах ЄС через національне законодавство. Для України ці

акти мають важливе значення з урахуванням її «зобов'язання забезпечувати наближення свого існуючого та майбутнього законодавства до права ЄС» [10, с. 271].

Відзначимо, що в Україні окремі альтернативні судовому процесу способи врегулювання спорів уже мають законодавчу основу. Так, ще 1994 року Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» підтвердив корисність арбітражу (третейського суду) як методу вирішення спорів, які виникають у сфері міжнародної торгівлі, і забезпечив комплексне врегулювання міжнародного комерційного арбітражу в законодавчому порядку [6]. Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» передбачено розгляд колективного трудового спору (конфлікту) примирною комісією, яка проводить переговори між сторонами, і в разі потреби може залучати до свого складу незалежного посередника, та трудовим арбітражем [7]. Закон України «Про третейські суди» регулює порядок утворення та діяльності третейських судів як недержавних незалежних органів, що здійснюють захист майнових і немайнових прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб [8].

У «Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.», затвердженій Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276, передбачалося розширення способів альтернативного (позасудового) врегулювання спорів, зокрема, шляхом практичного впровадження інституту медіації та посередництва [9].

Дійсно, медіація нині є одним із найбільш ефективних способів вирішення спорів неюрисдикційного характеру. Медіація в Україні як інститут громадянського суспільства існує вже доволі давно, однак лише наприкінці 2021 року цей інститут отримав законодавчу основу. Закон України «Про медіацію» закріпив правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), визначив принципи медіації, статус медіатора та врегулював низку інших питань, пов'язаних з процедурою медіації [5]. На нашу думку, прийняття цього Закону відкриває широкі перспективи для розвитку медіації як способу розв'язання конфліктів (спорів) до або замість звернення до суду

Отже, сьогодні в Україні існують передбачені законодавством можливості розв'язання спорів (конфліктів) не лише в судовому порядку. Розвиток АВС сприятиме розвантаженню судів, зміцненню основ громадянського суспільства шляхом зменшення кількості кількість приватно-правових і публічно-правових спорів та приведення національного законодавства і практики його реалізації у відповідність до стандартів права ЄС у цій сфері.

Література:

1. Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 13–18.

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: схвалена Указом Президента України від 10.05.2006 № 361/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text>.

4. Орієнтовна нормативна чисельність загальних місцевих суддів за даними звітності 2021 року / Рада суддів України. URL: <http://rsu.gov.ua/mzs-2021-maps>.

5. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

6. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 № 4002-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>.

7. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998 № 137/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Text>

8. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 № 1701-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>

9. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 рр.: Указ Президента України від 20.05.2015 № 276. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>.

10. Яковлев В. В. Адаптація законодавства України у сфері альтернативного вирішення спорів до стандартів права Європейського Союзу. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Полтава, 8 грудня 2016 р.). Ч. 1. Полтава : ПУЕТ, 2016. С. 271–274.

11. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj>.

12. Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:165:0063:0079:EN:PDF>.